

Victor András IDEGEN VAGY FÖLDI

1) Idegenből jöttem, de most már ez a hazám

Lázár Ervin *Keserűfű* című meséjében éppen kitelepítik a tolnai svábokat. Németországba viszik őket. Az öreg györkönyi házaspár – Lizi néni és Pámer Konrád – nem akarnak menni, itt vannak otthon. Bujkálnak, menekülnek, a géppisztolyos katonának is hátat fordítanak, s szép lassan elindulnak a semmibe, a bozótos felé. Ott lefekszenek a magasra nőtt gízgazba – s eltűnnek. Földdé válnak, fűvé válnak. Csak a két test lenyomata marad a gazban. Éjszaka egy helybeli parasztgazda, aki tanúja volt mindennek, távoli sírásra ébred. Kabátot vesz, kimegy, keresi a hang forrását, végül fülét az elfeküdt gazra szorítja, s bizony onnan – a föld alól – jön a sírás. „Felismerte Lizi elvékonyodó hangját s mögötte Pámer Konrád visszafojtott, halk zokogását. Gyufát gyújtott, és meglátta a virágot. A keserűfű virágot hajtott. Két köröm nagyságú, szivárványszínű virágot. Hujber Gyula tudta, hogy ilyen virág nincs, de egy kicsit sem lepődött meg. Elővette a bicskáját, nagy kört árkolt a kivirágzott keserűfű körül, hogy gyökerestül ki tudja emelni a földből. Levette a kalapját, a keserűfüvet jó kétmaréknyi földdel együtt beletette.” Aztán bevitte a kalapnyi földet virágostul a györkönyi temetőbe, s ott elültette. „Na, Lizi néném, itthon vannak. Isten nyugtassa magukat – mondta.”

a családi emlékezet

Tolnába – s így Györkönybe is – 1720 táján telepítették be a svábokat (főleg Hessen tartományból). A mese 1946 novemberében játszódik; ekkor telepítették ki ugyanis azokat a györkönyi – és környékbeli – svábokat, akik már több mint kétszáz éve itt éltek. Vagyis Lizi néni ükapjának ükapja érkezhetett német földről ide, Tolna megyébe. Minden felmenője, akit a családi emlékezet számon tarthatott, a györkönyi temetőben nyugodott. Legföjljebb annyi lehetett köztük a különbség, hogy a temető gazdag sváboknak helyet adó, márványsírköves részében alusszák örök álmukat, vagy a szegény svábok fakeresztes sírdombjai alatt.

Lizi néni és öreg párja, Konrád ugyan németül beszéltek egymással – vagy keverték a magyart a svábbal –, de anyaföldjüknek a györkönyi határt tekintették. S ismerjük el, teljes joggal. A „magyar” földnek ezt a kis darabját ők tették élővé és termékennyé. Nekik ez a vidék nem idegen föld volt, hanem a hazájuk. Amely 1946-ban – fegyveres katonákkal nyomatékositva – megtagadta őket.

2) Idegen helyen hazai föld

A föld – az életet adó anyaföld – szakrális jellegéből következően szimbolikus is. Az együvé tartozás jelképes kifejezésére sok helyen született már olyan „emlékdomb”, amelyet a közösség tagjai szűkebb lakhelyükről származó termőföldekből hordtak össze. Lehet, hogy mindenki csak egy maroknyit visz, ha sokan vannak, akár magas domb is formálódhat. 2001-ben a MIÉP Győr-Moson-Sopron megyei szervezete javasolta, hogy legyen Trianon-emlékdomb Sopron határában, a Bécsi-dombon. A tervek szerint ott felállítják a Trianon előtti Magyarország hatvannégy vármegyéjét jelképező hatvannégy sziklát, s a dombot a „magyar lelkű emberek” formálják úgy, hogy mindenki – határainkon innen és túl – a saját szülőföldjéről visz egy-egy marék földet az emlékhelyre, így fejezve ki az együvé tartozást. Tudtommal el is kezdődött a park kialakítása, néhány szikla már áll is a helyén, de nincs információ arról, hogy meddig jutott a folyamat.

Ez az emlékdomb-javaslat ambivalens érzéseket kelt bennem. Mert valóban fölemelő jelképes gesztussal kifejezni, megmutatni, láthatóvá tenni a világon élő minden, magát magyarnak valló ember összetartozását, ugyanakkor felfoghatatlan, mi köze van a magyar érzésű emberek összetartozásához a hajdani „hatvannégy vármegye” közül néhánynak, például Modrus-Fiume vármegyének. Ennek az Adriai tengerre kifutó vármegyének ugyanis az 1. világháború idején több mint 99%-a horvát, szerb és bosnyák. A magyarok aránya az ott élőkön belül nem érte el az 1%-ot. De a zöme még ennek a kevés embernek is nyilván csak azért élt ott, mert oda küldte őket a magyar minisztérium „fönöknek”.

Andy Goldsworthy: Pitypang vonal, pinterest.com

Jogilag vitathatatlan ugyan, hogy a Fiume (Rijeka) környéki föld valamikor a magyar királyság része volt, de ettől még számunkra – magyarok számára – idegen föld. Akkor is csak a hatalom által odaültetett „főnökök” beszéltek magyarul; akiknek igazán anyaföldjük volt, azok horvátul (vagy szerbül) beszéltek álmukban, s úgy imádkoztak a templomaikban.

*

A különböző helyekről származó anyaföld összegyűjtése – máshova vitele – nemcsak nemes szimbólum lehet. Van irodalmi példánk arra, hogy egy ilyen akció a csalás és hazugság része: Arany János *Hamis tanú* című balladája. Felszólítják a „vén Márkust”, esküdjön: „Hogy az a darab föld, amelyen most állasz / Nem tarcsai birtok, ladányi határ az”. S az öreg esküszik. Teheti, ugyanis jó előre kis darab ladányi földet tett a talpa alá. Így igaz is, amit mond, hazugság is.

Ladány ünnepel, vigadozik, de Márkus belebetegszik a hamisságába. S mikor meghal, még a föld sem fogadja be a koporsóját.

3) Idegen földben termett

Sokan vallják a táplálkozási alapelvet: lehetőleg olyan termékeket fogyasszunk, amelyek ott termettek, abból a földből nőttek ki, ahol élünk. Ezt hirdeti a „makrobiotikus táplálkozás” tana is. Szerintük az idegen földben termett növényből vagy az azt fogyasztó állatból készült ételek nem táplálják szervezetünket. Azt állítják, pontosan azokra az anyagokra van szükségünk, amelyek szűkebb környezetünkben vannak, s amelyekből lényegében fölépült a testünk. Ez azonban inkább csak spekuláció, s nem biológiai vagy táplálkozástani igazság. (Persze nem kívánom kétségbe vonni a makrobiotika sok pozitívumát.) Biológiailag inkább az ellenkezőjére tudunk példákat sorolni. Például hogy ahol alacsony a környék talajának (és talajvizének) a jódtartalma, ott egyértelműen hasznos, ha más vidékről származó jóddal gazdagítják a háztartási sót (vagy az ivóvizet). Hazánknak csaknem az egész területe jódhányos kisebb-nagyobb mértékben. (Az északi területek a leginkább.) De hát ez világszerte probléma; százmilliók élnek jódszegény területen.

*

Minden növényre jellemző, milyen földben érzi magát jól. Fontos szempont a talaj kémhatása; hogy milyen mértékben savas, illetve lúgos. Hazai talajaink zömmel lúgosak, mert magas bennük a mésztartalom; márpedig a mész (kalcium-karbonát), amennyire oldódik vízben, lúgosan hidrolizál. A mézskő a kalcium-hidroxid (vagyis az oltott mész) és a szénsav közös sója; az előbbi erős lúg (l. például az oltott meszes gödörbe esett emberek súlyos, marásos sérüléseit!), az utóbbi viszont gyenge sav (hiszen szódvíz formájában még isszuk is).

„Mészkedvelő” – vagyis az enyhén lúgos földben otthonos – a bab és a cukkini, a levendula és a füge, az őszibarack és a többi csonthéjas gyümölcs.

senyvednek

Vannak azonban olyan növények, amelyek a savas földet szeretik. Ezekre a kertészek és mezőgazdák azt mondják, „mészkerülő”. Persze, hiszen ha volna a talajban mész, akkor az lúgos lenne. Mészkerülő a zöldségek közül a paprika, a petrezselyem és a zeller, a gyümölcsök közül a szamóca, eper, áfonya és a szelídgesztenye. Vagyis a kémhatásra érzékeny növények esetében van értelme a kifejezésnek, hogy „idegen föld”, mert abban senyvednek, akár el is pusztulhatnak.

4) Idegen földön – otthoni környezetben

(Még hogy idegen? Majd én teszek róla!)

Az európai ember bárhova megy a világban, bármennyire is idegen a föld, ahova megy (Afrikába, a Himalája völgyeibe, az Andok hegyeibe vagy a brazil őserdőbe), mindent megtesz, hogy ott megteremtse magának ugyanazt a miliőt, amit otthon megszokott. Akár egy-két napra. Nem azt eszi, nem azt issza, amit az ottani emberek, nem úgy öltözködik, nem úgy közlekedik, nem úgy él, mint akikhez vendégségbe vagy látogatóba ment. S ezzel az attitűdjével tulajdonképpen ráerőlteti az ott élőkre a saját kultúráját.

Andy Goldsworthy: Menekültek, wearelightbox.co.uk

Sok-sok példát látunk arra, hogy ahova a „fehér ember” betette a lábát, ott a helyi kultúra fokozatosan megváltozott. Az őstől örökölt helyi tradíciók eltűntek, az adott körülményeknek megfelelő életformák (termelési és fogyasztási módok) torzultak, az évszázadokon át megőrzött ökológiai egyensúly felborult, a helyi közösségeket összetartó erkölcsi és vallási törvények elhalványultak, elárasztotta a környéket a szemét és az alkohol, s így tovább. Híresen szomorú példa a tibeti fennsíkon Ladakh, a hajdan önálló királyság, amely a „modernizálás”, a „civilizáció” betörése révén lényegében tönkrement. Vittük magunkkal az európai életformát, a reklámok fogyasztásra ösztökélő világát, a mértéktelenséget, a mának élést. S ettől az ősi ladakhi kultúra szétesett, most semmi sincs helyette.

Egyszer két hétig Kenyában voltam. Ott is azt tapasztaltam, hogy a szállodában az ágy és a rajta lévő takaró, az ágy melletti kisasztal az odakészített (angol nyelvű) Újszövetséggel, a szoba ablakainak és ajtóinak kilincsei, az étteremben a székek-asztalok – és persze az ételek is! – mind-mind olyanok voltak, mintha Angliában lennének. Hát persze, hiszen Kenya 1963-ig angol gyarmat volt, s érthetően utána is megmaradt az angol befolyás.

Ez a „civilizációs nyomulás” Kenyában még azzal a könnyörtelen igazságtalansággal is megfejelt, hogy a hotel kertjében feszített vízű medence várja a gazdag turistákat, miközben az egész vidék – a növények, állatok és őslakosok – tikácsol a szárazságtól.

5) Idegen földben jól érzi magát

Az akác (hivatalos nevén: fehér akác, *Robinia pseudoacacia* L.) amerikai fafaj, Jean Robin francia kertész hozta be Európába 1601-ben, s ültette el a párizsi királyi fűvészkertbe, mert egzotikus növényekkel akart kedveskedni a kert látogatóinak – és persze az uralkodónak is. (Ugyanígy, általa került hozzánk például a hibiszkusz is.) Az akác hazai története nagyon ellentmondásos. A Mária Terézia által kiadott rendelet („erdőrendtartás”, 1769) nyomán sokfelé elindult az Alföld fásítása. Bár eredetileg katonai céljai voltak ennek az „erdősítésnek”, hamarosan kiderült, hogy a homok megkötésével és a szikes talaj termővé fordításával komoly gazdasági haszna is lehet. A fásítási programban nagy szerepe volt Tessedik Sámuel szarvasi evangélikus lelkésznek, az első magyar „gazdasági iskola” megalapítójának. (Minthogy az apja szlovák volt – édesanyja pedig német –, a nevét szlovákul és németül is írhatnánk: Samuel Tešedík, illetve Teschedik.) „Fatenyésztésemnél meg akartam győződni arról, hogy miféle vad- és gyümölcsfák fognak az alföldi vidéken, ezen talajban és ezen éghajlat alatt legjobban és leggyorsabban tenyészni. S ennél fogva nemcsak különféle gyümölcsfákat ültettem, hanem próbául neveltem sokféle vadfát: jávorfát, égerfát, nyárfát (olasz, karolinai és kanadai), akácot, szilfát, platánt, bükkfát, észak-amerikai gyalogfenyőt és más ily nemű hasznos fákat, melyek ezen faszegény vidéken nemigen találhatók” – írja. Feljegyzéseiből pontosan tudjuk, hogy 1798-ban ültették el az első akácmagvakat. [L. Nádor István: *Tessedik Sámuel szerepe az Alföld fásításában*. Erdészeti Lapok, 1960 (10), pp. 380–384.]

szépen csengő hang

Az akác a homok megkötéséhez jól bevált, később kiderült, hogy a méze is különleges minőségű. A fája szerszámfának jó, mert kemény. Kültéri célokra (kerítésnek, szőlőkarónak) is alkalmas, hiszen tűri az időjárás viszontagságait. És tűzifának is kiváló. Ráadásul a nálunk élő fák közül messze az akác a legalkalmasabb xilofon készítéséhez; egyetlen más fa anyagának sincs olyan szépen csengő hangja, mint az akácnak. Helyettesíti a Dél-Amerika trópusi területein honos paliszander fát. Érthető, hogy sokan szeretik az akácot. Egyik legismertebb műdalunk is úgy kezdődik: „Akácos út, ha végigmegegyek rajtad én...”. 2014 májusában a vidékfejlesztési miniszter, a Hungarikum Bizottság elnöke bejelentette, hogy a bizottság egyhangú döntése alapján az akácfa és az akácméz hivatalosan is hungarikum lett. Szerepelnek is a hungarikumok listáján az agrár- és élelmiszer-gazdaság csoportban.

Richard Long: Land Art Vályogtéglák, richardlong.com

Ennek a gyors hungarikummá nyilvánításnak van némi „magyaros dac jellege”; válasz arra, hogy elterjedt a rémhír: az EU ki akarja irtani a „magyar akácot”. Kiirtani persze nem akarja, de szeretné korlátok között tartani. Miért? Mi a baj az akáccal? A hazánk természetes növényzeti örökségét feltáró MÉTA-program is kimutatta, hogy igen nagymértékű az akácinvázió. Például az Európában csak nálunk előforduló biotópok (vagyis igazi „természeti hungarikumok”) közül a pannon homoki borókás nyárasok, nyílt gyepek, erdőssztyepp maradványok nagyjából két-harmadában már megjelent az akác. S ha ott van, akkor veszélyezteti a természetes és őshonos erdőket és gyepeket. Azzal veszélyezteti, hogy ahol megtelepedett, onnan gyakorlatilag kiirthatatlan, s teljesen átalakítja az adott élőhelyet. Ahol akác van, ott csökken a biodiverzitás; az akáclevelek lebomlása során keletkező allelopatikus (csírázást és növekedést gátló) anyagok megakadályozzák más fák szaporodását, fajokban szegényé teszik az aljnövényzetet, és csökkentik az állatvilág sokféleségét is.

Az akác tehát jól érzi magát nálunk, pedig idegen földben van. A hazai erdőkön belüli arányát majd meglátjuk.

6) Idegen föld mint menedék

_Mária Terézia 1763-ban parancsba adta, hogy szervezzenek Erdélyben császári székely határezredek. A székelyek azonban ellenálltak, ragaszkodtak évszázados kiváltságaikhoz. Ekkor a császári katonaság egy ködös hajnalon rátámadt a Madéfalván összegyűlt székely vezetőkre, s halomra ágyúzott kétszáz embert – köztük asszonyokat és gyermekeket. A csíki székelyek egy része ezek után átszökdösött a Kárpátokon Moldvába, a románokhoz. Innen a következő években –

Hadik Andrásnak, a Habsburg Birodalomhoz csatolt Bukovina kormányzójának pártfogásával – áttelepültek Bukovinába, ahol ilyen „beszédes” nevű falvakat alapítottak: Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegítség. De ott sem volt maradásuk! 1941-ben a magyar kormány a Vajdaságba telepítette őket az onnan *kitelepített* szerb obszitosok (leszerelt katonák) helyére, végül(?) a háborús helyzet fordulása miatt onnan Baranya és Tolna megyébe telepítették őket – az onnan *kitelepített* svábok helyére. S még most is élnek...

A madéfalvi veszedelem utáni menekülésre emlékeztet a több változatban ismert népdal:

Mikor Csíkból elindultam,
Színyem se volt, úgy búsultam.
A lábam megporosodott,
Üdöm sem volt, hogy megpalljam.

Idegen földre siettem,
Mert hazámban nem élhettem.
Idegen föld, idegen föld
Mind megetted a lelkemet.

Láttuk, a Moldvába menekülő székelyek valóban idegen földre érkeztek, hiszen – a gyimesi csángókat nem számítva – csupa idegen közé kerültek. Bukovinában is románok és ukránok között éltek.

mit jelent számukra

Nagy kérdés, hogy amikor „kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk”, ők vajon mennyire élték meg idegen földnek új hazájukat. Hogyan viaskodott a lelkükben a „mert hazámban nem élhettem” és az ősök szent anyaföldje iránti vágyódás? S amikor százezres nagyságrendben települnek ki most magyarok – egyedül, párban, családotul – Angliába, vajon mit jelent számukra a kifejezés, hogy „idegen föld”? A Magyarországot is érintő migráció („újkori népvándorlás”) kapcsán is jogos ugyanez a kérdés.

7) Másik Föld

Egyre gyakrabban lehet olvasni tudományos elemzéseket, fantasztikus ötleteket az emberiség másik bolygóra költöztetéséről. (Persze, nem annyira kíváncsiságból, inkább kénytelenségből, mert – és ha – ezt a Földet már tönkretette; itt már „nem élhet”.) Szóba kerül a Mars, hiszen relatíve közel van, talán víz is akad rajta, az éghajlata sem teszi lehetetlenné a – persze mesterséges körülmények közötti – életet. De fantáziálnak arról is, hogy esetleg másik naprendszerbe költöznének, egy exobolygóra (azaz „kinti” – értsd: a mi Naprendszerünkön kívüli – bolygóra). Elméletileg ez sem lehetetlen, ma már tucatnyi exobolygóról tudunk, amely a Földhöz hasonló fizikai és kémiai paraméterekkel rendelkezik. De – ahogy Arany János írja – „Kettős úton halad az emberi élet / Egyik a gyakorlat, másik az elmélet”. Hiszen ha még a fény is évtizedekig száguld, mire innen ahhoz az exobolygóhoz érkezik, hogyan és mennyi idő alatt érnék oda mi, emberek?

Borzongat az űr hidege a „Másik Földre” költözés gondolatára!

Roger Dautais: Efemer művészet, productionmyarts.com

8) Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne

Tamási Áron *Ábel Amerikában* című könyvének vége felé hangzik el a sokszor idézett mondat.

Ábel egy sokat szenvedett néger fiút szólít meg:

„– A maga lelke most tiszta; mondja meg tehát nekem, hogy mi célra vagyunk a világon?

A négernek megmerevedett egy pillanatra az arca, majd hirtelen kacagni kezdett, s kacagás közben folyton azt mondta:

– Furcsa, furcsa, furcsa.

Aztán ismét megmerevedett az arca, mélyen a szemembe nézett, és így szólt:

– Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.

Ahogy ezt kimondta, ismét kacagni kezdett, de nem egészen úgy, mint az előbb, hanem a keserves és az örökké hontalan ember könnyes kacagásával.”

Mitől lehetett az a néger fiú – föltehetően rabszolgák unokája – „örök hontalan”? Idegen földön élt ő is, miként Ábel? S mit üzen neked, nekem, nekünk itt és most Tamási azzal, hogy ezt egy nyomorúságos, hontalan néger fiúval mondatja ki?

McMuth: Körkörös hullámok, deviantart.com